DOI: [10.32702/2307-2105-2020.6.66](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.6.66)

УДК 331.104

Р. В. Яковенко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики,
Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький
ORCID ID: 0000-0002-8103-8590*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КЛАСИЧНІЙ МОДЕЛІ РИНКОВОГО САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

R. Yakovenko

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics,
Marketing and Economic Cybernetics, Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi*

SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE CLASSICAL MODEL OF MARKET SELF- REGULATION AND IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

У статті визначено суперечності між задекларованими цілями функціонування сучасної української економіки (сформованої економічної системи) та дійсністю економічного буття, що визначається протилежними принципами. Використовуючи актуальну методику оцінки рівня соціальної відповідальності сформульовано ключові відмінності в системі таких протиріч.

Метою статті є перевірка класичної моделі ринкового саморегулювання та системи державного регулювання економіки України на відповідність положенням концепції соціальної відповідальності.

Головними методами статті є порівняння, аналіз та спостереження.

Основну частину статті являє таблиця, яка демонструє відмінності між класичною моделлю ринкової рівноваги та системою змішаної економіки України за такими ознаками: ставлення до людини, головна мета, орієнтація на споживача, сприяння розвитку конкуренції, вплив на зайнятість, витрати на утримання державного апарату, терпимість до зловживань, сприяння розвитку окремих сфер, ставлення до НТП, головна рушійна сила, роль у наповненні бюджету, роль та місце у економічній кризі, дія економічних законів, наявність посередників, кінцева мета тощо.

Найсуттєвіша відмінність визначається у кінцевій меті порівнюваних об'єктів. У класичній моделі ринкового саморегулювання – це поєднання продавців та покупців, взаємоузгодження їх економічних інтересів, а в умовах економічної моделі змішаної економіки України – викачування грошей з державного бюджету, формування величезного державного боргу, привласнення національного багатства, економічне закріпачення населення, зокрема через тарифи на послуги житлово-комунального господарства.

Загальний висновок: модель класичної ринкової рівноваги набагато більше відповідає цілям соціальної справедливості та є більш соціально відповідальною, через її знеособлення,

об'єктивізацію дії ринкового механізму порівняно з моделлю сучасної української економіки. Це обумовлює необхідність кардинальної трансформації дії господарського механізму сучасної України, який веде її до руйнування та остаточного вичащування ресурсів. Недоліком проведеного дослідження є порівняння реального стану економіки конкретної країни з моделлю, що була розроблена представниками класичної економічної школи.

The article identifies the contradictions between the declared goals of the modern Ukrainian economy (the current economic system) and the reality of economic life, which is determined by opposite principles. Using the current method of assessing the level of social responsibility, key differences in the system of such contradictions are formulated.

The purpose of the article is to check the classical model of market self-regulation and the system of state regulation of the economy of Ukraine for compliance with the provisions of the concept of social responsibility.

The main methods of the article are comparison, analysis and observation.

The main part of the article is a table showing the differences between the classical model of market equilibrium and the system of mixed economy of Ukraine on the following grounds: attitude to people, main goal, consumer orientation, promotion of competition, impact on employment, maintenance costs, tolerance to abuses, promoting the development of certain areas, attitude to STP, the main driving force, the role in filling the budget, the role and place in the economic crisis, the operation of economic laws, the presence of intermediaries, the ultimate goal, etc.

The most significant difference is determined by the ultimate goal of the objects being compared. In the classical model of market self-regulation is a combination of sellers and buyers, mutual coordination of their economic interests, and in the economic model of mixed economy of Ukraine – pumping money from the state budget, formation of huge public debt, appropriation of national wealth, economic enslavement, including through tariffs housing and communal services.

The general conclusion: the model of classical market equilibrium is much more in line with the goals of social justice and is more socially responsible, due to its depersonalization, objectification of the market mechanism compared to the model of the modern Ukrainian economy. This necessitates a radical transformation of the economic mechanism of modern Ukraine, which leads it to the destruction and final pumping of resources.

The disadvantage of this study is the comparison of the real state of the economy of a particular country with the model developed by representatives of the classical school of economics.

Ключові слова: соціальна відповідальність; класична модель ринкового саморегулювання; система державного регулювання економіки України.

Key words: social responsibility; classical model of market self-regulation; system of state regulation of economy of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Прийнято вважати, що державне регулювання економіки є однією з реакцій держави на неспроможність ринкового механізму подолати усі наявні проблеми. Необхідність втручання держави в економіку зумовлена проблемами, які ринковий механізм вирішити неспроможний або вирішує їх погано, створенням умов для ефективного функціонування самого ринкового механізму, усуненням негативних наслідків ринкових процесів, захистом національних інтересів на світовому ринку [1, с. 191].

Слідуючи за такою логікою, посилення державного втручання у ринкові процеси, розширення кола впливу держави та збільшення адміністративно-управлінського апарату має призводити до посилення ефективності економіки, економічного зростання та підвищення доходів громадян. Натомість в Україні спостерігається діаметрально протилежна ситуація, і система державного регулювання з сервісу, спрямованого на поліпшення життя громадян, остаточно перетворилась на паразитарний прошарок, що існує за рахунок решти мешканців країни, єдиною метою якого є нагромадження матеріальних статків та соціально неадекватний перерозподіл національного багатства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти соціальної відповідальності в Україні досліджували такі вчені як Грішнова О.А., Міщук Г.Ю., Олійник О.О., Колот А.М., Петрова І.Л., Цимбалюк С.О., Охріменко О.О., Іванова Т.О. тощо. Модель ринкової рівноваги та саморегулювання була розкрита у працях класиків економічної думки В. Петті, А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Дж.С. Мілля. Економічна система України та її окремі аспекти розлого наведено у працях таких вітчизняних вчених як В. Геєць, Д. Стеченко, С. Мочерний, Р. Яковенко тощо.

Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Поглибленої наукової уваги заслуговує питання відповідності системи державного регулювання економіки України потребам суспільства, захисту національних інтересів та сприяння економічному розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є порівняльний аналіз класичної моделі ринкового саморегулювання та системи державного регулювання економіки України на відповідність положенням концепції соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Якщо поглянути на структуру господарського механізму, що існує в сучасній Україні, ми можемо побачити, що модель класичного саморегулювання має абсолютне право на існування [2, с. 81]. Порівняння рис класичної моделі з існуючою актуальною структурою державного впливу наведено в табл. 1.

В Україні стратегію як державного регулювання економіки, так і ринкового саморегулювання багато років визначав економічний інтерес олігархату, який дуже рідко збігається з національним економічним інтересом. І якщо в умовах цивілізованої економіки система державного регулювання економіки спрямована на підвищення рівня життя найменш забезпечених верств населення та обмеження монополістичних тенденцій, то в Україні все відбувалося точністю до навпаки [3].

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика моделей ринкового саморегулювання та державного регулювання економіки України

Критерій	Класична модель ринкового саморегулювання	Система державного регулювання економіки України
Ставлення до людини	Байдуже, однакове, незалежно від соціального та майнового стану	Вибіркове, спрямоване на створення преференцій та переваг, механізм поділу суспільства на класи
Головний елемент	Як такий – відсутній, існують рівноправні споживачі та виробники	Державний управлінський апарат, що здійснює або намагається здійснювати прямий вплив на попит чи пропозицію в інтересах крупних ринкових структур
Головна мета	Формування ринкової рівноваги – стану, за якого всі суб'єкти ринку є задоволеними, встановлення рівноважної ціни та рівноважного попиту	Вплив на рівноважну ціну через зловживання державною владою: або підвищення цін в інтересах монополістів, або зниження цін, якщо йдеться про потребу скуповування (наприклад в умовах приватизації або ринку землі)
Визначальний мотив до праці	Економічний: потреба у самозабезпеченні засобами задоволення потреб	Екзистенціальний: необхідність сплати комунальних тарифів та інших засобів забезпечення існування «панівного класу»; відмова від цього може становити відкриту небезпеку для людини
Домінуючий тип праці	У залежності від стадії цивілізації та рівня розвитку продуктивних сил, поступове заміщення фізичної праці розумовою і творчою	Деградація процесу праці: знищення інтелектуаломісткого виробництва та деіндустріалізація економіки, перехід від механізованої, автоматизованої праці до важкої фізичної праці, фактичне знищення розумової праці
Орієнтація на споживача	Виробляє виключно ту продукцію, яка має попит та задовольняє потреби споживачів; відтак сприяє задоволенню потреб суспільства за найнижчою ціною	Виробляє те, що вона спроможна виробити. При цьому регулювання спрямовується не в ті сектори, де воно є потрібним, а туди, де присутній особистий інтерес окремих представників державного сектору; характерним є зловживання державними закупівлями
Сприяння розвитку конкуренції	Є механізмом «природного відбору» бізнесу, досконалим ринковим механізмом, унаслідок якого споживачі отримують товари і послуги за найнижчими цінами	Є механізмом монополізації окремих ринкових секторів, «закріпачення» населення, встановлення додаткових зобов'язань та неофіційних «податків» на бізнес. Викривлення та спотворення дії традиційного ринкового механізму
Вплив на зайнятість	Сприяє зростанню зайнятості, в тому числі самозайнятості в сфері малого бізнесу	Сприяє скороченню робочих місць в економіці, падінню рівня життя через перерозподіл доходів на користь найбагатших, стимулює відтік робочої сили та людського капіталу за кордон

Роль профспілок	Сприяють поліпшенню умов праці, підвищенню рівня оплати праці над природним рівнем, беруть на себе певні соціальні зобов'язання	Є потужним гравцем на полі освоєння бюджетних коштів, споживання коштів державних підприємств, призначення членів наглядових рад. Тобто роблять все, крім того, для чого вони призначені
Витрати на утримання державного апарату	Є мінімальними і здійснюються відповідно до мінімальних завдань «нічного сторожа» за А. Смітом	Є величезними, вимагають постійного збільшення, незважаючи на їх тотальну неефективність. Характерна властивість – паразитарність та існування за рахунок населення, приватного підприємництва, сировинного експорту, зловживання ціновою політикою природних монополій, населення та приватного підприємництва
Терпимість до зловживань	Тотальна нетерпимість – якщо виробник порушує обіцянки – він зникає (споживачі припиняють купувати в нього)	Залежить від наближеності до «вищої касты», якщо вона місце – зникають ті структури, що заважають працювати непорядним компаніям
Співвідношення з політичним процесом	Сприяє розвитку демократії, народовладдя та становленню інститутів громадянського суспільства	Сприяє абсолютизації політичної влади, що ховається за лаштунками «атрибутивної демократії»; формування абсолютної політичної влади олігархату
Сприяє розвитку...	...малого бізнесу та приватного підприємництва на засадах конкуренції	...крупного бізнесу, державних корпорацій, викачуванню ресурсів державного бюджету
Ставлення до НТП	Є об'єктивним механізмом впровадження НТП у виробництво через необхідність мінімізації витрат виробництва	Не розуміє його ролі в економіці, намагається зберегти сировинну структуру економіки, прагне скорочувати витрати бюджету на освіту та науку
Головна рушійна сила	Особистий егоїстичний інтерес підприємця	Мімікрія чиновницького та/або олігархічного економічного інтересу під національний чи державний економічний інтерес; прагнення до особистого збагачення має патологічний характер
Роль у наповненні бюджету	Дрібні виробники та споживачі є головним джерелом поповнення бюджету, за рахунок чого відбувається фінансування системи державного управління та соціальних програм	Не створює доданої вартості, уникає сплати податків, є постійним споживачем бюджетних коштів, прагне поглинути весь бюджет. У разі нормального функціонування створює штучні кризи для збільшення обсягів фінансування, імітуючи свою важливість для національної економіки
Роль та місце у економічній кризі	Дрібні виробники та споживачі є головними постраждалими. В сучасних умовах малий бізнес – неспроможний призвести до суттєвих ускладнень в економіці, але саме вони спроможні виводити економіку на траєкторію зростання	Структура та інституції державного регулювання свідомо призводять до погіршення економічної ситуації, оскільки розмір їх реального (а не декларованого) доходу являє собою відсоток від «перерозподіленого» бюджету, обсягу привласненого національного багатства, здійсненого шахрайства та махінацій
Головна сфера створення доходу	Еволюційно: торгівля, сільське господарство, промисловість, творча та розумова діяльність	Сфера державного управління через створення схем перерозподілу доходів в усіх сферах та призначення на керівні посади лише потрібних осіб, сировинний експорт та зловживання службовим становищем
Дія об'єктивних економічних законів	Діють у повному обсязі, дають орієнтири для діяльності як виробникам, так і споживачам	Не діють або спотворюються через вплив на попит і пропозицію адміністративних, владних важелів, застосування силових структур і судів
Наявність посередників	Мінімальна або взагалі відсутня, зменшується через дію ринкового механізму (потребою зменшення ціни)	Максимальна, збільшується через прагнення отримання надприбутків прошарками, що не мають відношення до процесу (наприклад чиновництва)
Наявність	Присутній у вигляді економічних	Відсутнє навіть припущення можливості його

нематеріаль-ного чинника	інтересів виробників та споживачів, «невидима рука» ринку	існування; мета існування – нагромадження матеріальних цінностей з боку «вищої касты».
Кінцева мета	Поєднання продавців та покупців, взаємоузгодження їх економічних інтересів	Викачування грошей з державного бюджету, формування величезного державного боргу, привласнення національного багатства, економічне закріпачення населення (тарифи на ЖКГ)

Джерело: розроблено та узагальнено автором самостійно

В Україні сформувався специфічний тип господарського механізму, який базується не на дії ринкових регуляторів чи державного втручання в економіку, а на забезпеченні економічних інтересів олігархічного прошарку населення. Ринкові механізми при цьому спотворюються, а державні важелі впливу використовуються як ширма, за якою триває перерозподіл бюджетних коштів і доходів громадян на користь паразитарного класу [4, с. 35]. Відтак, відбувається не лише експлуатація найманих працівників, а й надмірне збагачення правлячого класу за рахунок концентрації усього виробництва в руках певної групи осіб та закладання в ціну товарів і послуг корупційних доходів, що створюються за рахунок маніпулювання бюджетом та системою державного управління (у тому числі силовими структурами та судами) [5, с. 15].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, як бачимо, модель класичної ринкової рівноваги набагато більше відповідає цілям соціальної справедливості та є більш соціально відповідальною, через її знеособлення, об'єктивізацію дії ринкового механізму. Це обумовлює необхідність кардинальної трансформації дії господарського механізму сучасної України, який веде її до руйнування та остаточного викачування ресурсів.

Подальші дослідження у окресленому науковому напрямку дадуть змогу визначити конкретні напрямки посилення соціальної відповідальності існуючої моделі економіки по кожному з встановлених критеріїв.

Недоліком проведеного дослідження є порівняння реального стану економіки з моделлю, що була розроблена представниками класичної економічної школи.

Література.

1. Яковенко Р. В. Національна економіка : навч. посіб. [2-ге вид., випр.]. Кіровоград : „КОД”, 2010. 548 с.: іл.
2. Яковенко Р. В., Зайченко В. В. Модель класичної економічної рівноваги та механізм державного регулювання економіки України : аспекти соціальної відповідальності. *Перспективи розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль, 20 травня 2020 р.]. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 81-82.
3. Яковенко Р. Момент, якого ми не можемо втратити. Газета «Дзеркало тижня». 2019. Випуск №29, 27 липня-16 серпня. URL: https://dt.ua/macrolevel/moment-yakogo-mi-ne-mozhemo-vtratiti-318730_.html (дата звернення: 28.04.2020).
4. Яковенко Р. В. Необхідність трансформації завдань державного регулювання в умовах сучасного стану економіки України. *Агросвіт*. 2019. № 8. С. 33–40. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.8.33](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.8.33).
5. Яковенко Р. В., Головатий А. О. Роль теорії К. Маркса у формуванні системи національної безпеки України. *Kluczowe aspekty naukowej dzialalnosci – 2016* : Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (07-15 січня 2016 р., м. Перемишль, Польща). *Przemysl : Nauka i stadia*, 2016. Vol. 3 : Ekonomiczne nauki. Prawo. Politologija. Filozofia. С. 14–15.

References.

1. Yakovenko, R.V. (2010), *Natsional'na ekonomika* [National economy], 2nd ed, "KOD", Kirovohrad, Ukraine.
2. Yakovenko, R.V. and Zaychenko, V.V. (2020), “The model of classical economic equilibrium and the mechanism of state regulation of the economy of Ukraine: aspects of social responsibility”, *Perspektyvy rozvytku nauky i biznesu v hlobal'nomu seredovyschi. i Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya* [Prospects for the development of science and business in a global environment. International scientific-practical conference], National economical University, Ternopil, Ukraine, pp. 81–82.
3. Yakovenko, R.V. (2019), “A moment we can't lose”, *Hazeta «Dzerkalo tyzhnia»*, [Online], vol. 29, 27th july-16th august, available at: https://dt.ua/macrolevel/moment-yakogo-mi-ne-mozhemo-vtratiti-318730_.html (Accessed 28 April 2020).
4. Yakovenko, R. (2019), “The need for transformation of the tasks of state regulation in the conditions of the current state of the economy of Ukraine”, *Agrosvit*, vol. 8, pp. 33–40. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.8.33](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.8.33).
5. Yakovenko, R.V. and Holovatyj A.O. (2016), “The role of Karl Marx's theory in the formation of the national security system of Ukraine”, *Kliuchovi aspekty naukovoї diial'nosti – 2016. XII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya* [Key aspects of scientific activity – 2016. XII International scientific-practical conference], *Przemysł, Poland*, pp. 14–15.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2020 р.